

Ørets poesi 1:

Tekst, stemme og musikk

Sørlandsk lærerstevne 2023

Bjarne Markussen
Universitetet i Agder

1

- 10.00 – 10.55: Tekst, stemme og musikk
- 10.55 – 11.15: [Avsatt tid til læremiddelutstilling](#)
- 11.15 – 12.10: Den populære sangens struktur
- 12.10 – 12.50: [Lunsjpause](#)
- 12.50 – 13.50: Sanglyriske sjangre
- 13.50 – 14.00: [Pause](#)
- 14.00 – 15.00: Sanglyriske sjangre

Nettverk: sorlandske

Passord: Sorl-2022

2

Presentasjon: Erfaringer med sanglyrikk i skolen

3

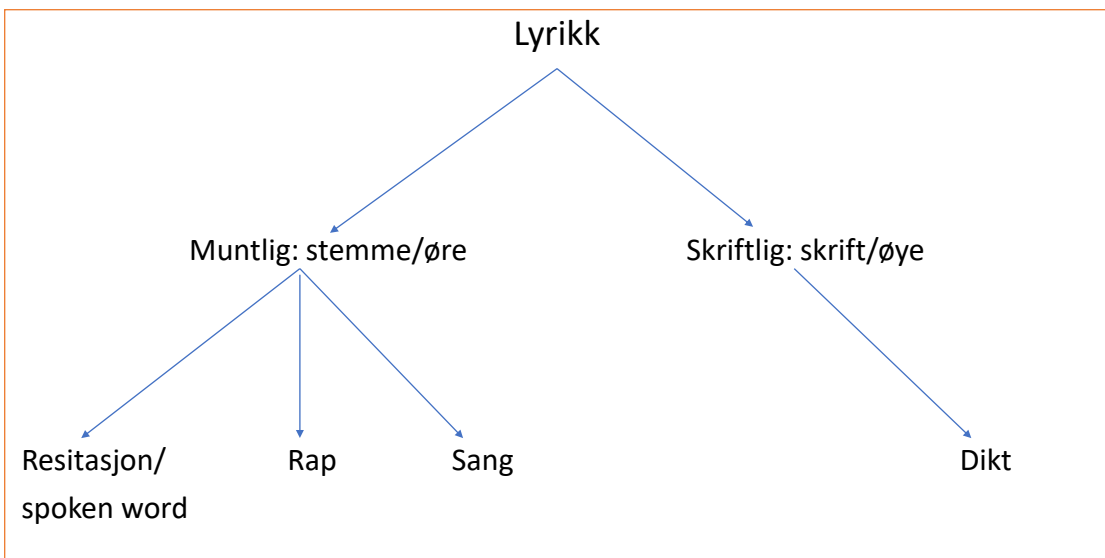
Mine kjepphester

- Elever/studenter har hørt mye på sang, men trenger trening i å lytte oppmerksomt.
- Sanglyrikken bør studeres på dens egne premisser, ikke på skriftlyrikkens.
- Sjangerkunnskap gjør det lettere for læreren å gode spørsmål.
- Sammenligningsoppgaver er nyttige (f.eks. to ulike versjoner av samme sang).
- Velg sanger som har noen spesielt ved seg, musikalsk og tekstlig. Styr unna musikkvideoer – bildet forstyrrer oppmerksomheten om tekst og musikk.
- Sanglyrikk kan brukes i flere fag, ikke bare i norsk.

4

To lyriske tradisjoner

5

6

Sanglyrikk: poesiens store tradisjon

7

Sang- og skriftlyrikk : gjensidig historisk påvirkning

Trubadurens sanger / europeisk kjærlighetslyrikk

Middelalderballader / kunstballader

Sang inspirere poeter:

Federico García Lorca: *Sigøynerballader*, 1928

Pablo Neruda: *Den store sangen*, 1938

Poesi inspirerer sangere:

Bob Dylan, Cornelis Vreeswijk

8

Den vesentlige forskjellen

Sanglyrikk

- **Uttrykksmedium:** stemmen (naturlig, forsterket eller digitalt manipulert).
- **Primært sanseorgan:** øret.
- **Ordene:** organisert som en strøm i tid.
- **Tempo:** Gitt lyttehastighet ('go with the flow').
- Ord + musikk + fremføring.

Dette får konsekvenser for strofeinndeling, rim, rytme, repetisjoner, kompleksitet og opplevelse.

Skriftlyrikk

- **Uttrykksmedium:** skriften (på papir, skjerm eller andre fysiske materialer).
- **Primært sanseorgan:** øyet.
- **Ordene:** organisert på en synlig flate.
- **Tempo:** Fri lesehastighet (med mulighet for stopp og sprang hit og dit).
- Ord + typografi.

9

Stemme, rytme og klang finner vi i all muntlig lyrikk;
sanglyrikken har i tillegg en *melodi*.

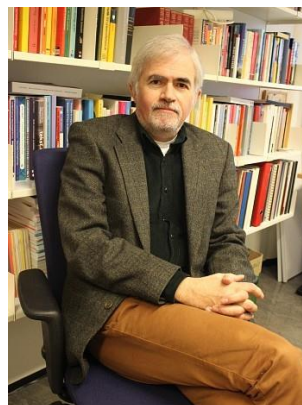
Sanglyrikk = muntlig melodisk lyrikk.

10

Jan Hognestad om sang:

«den komponistskapt rytmikken og tonaliteten i sang går inn og *erstatte* talespråkets iboende rytmer og toner, slik at kun segmentalfonologien, altså språklydene, 'blir igjen' fra talen i framføringen av sangteksten. Dette skjer med mindre komponisten eksplisitt søker å imitere talespråkprosodi i det musikalske uttrykket sitt.»

(«Rap a cappella», s.179)

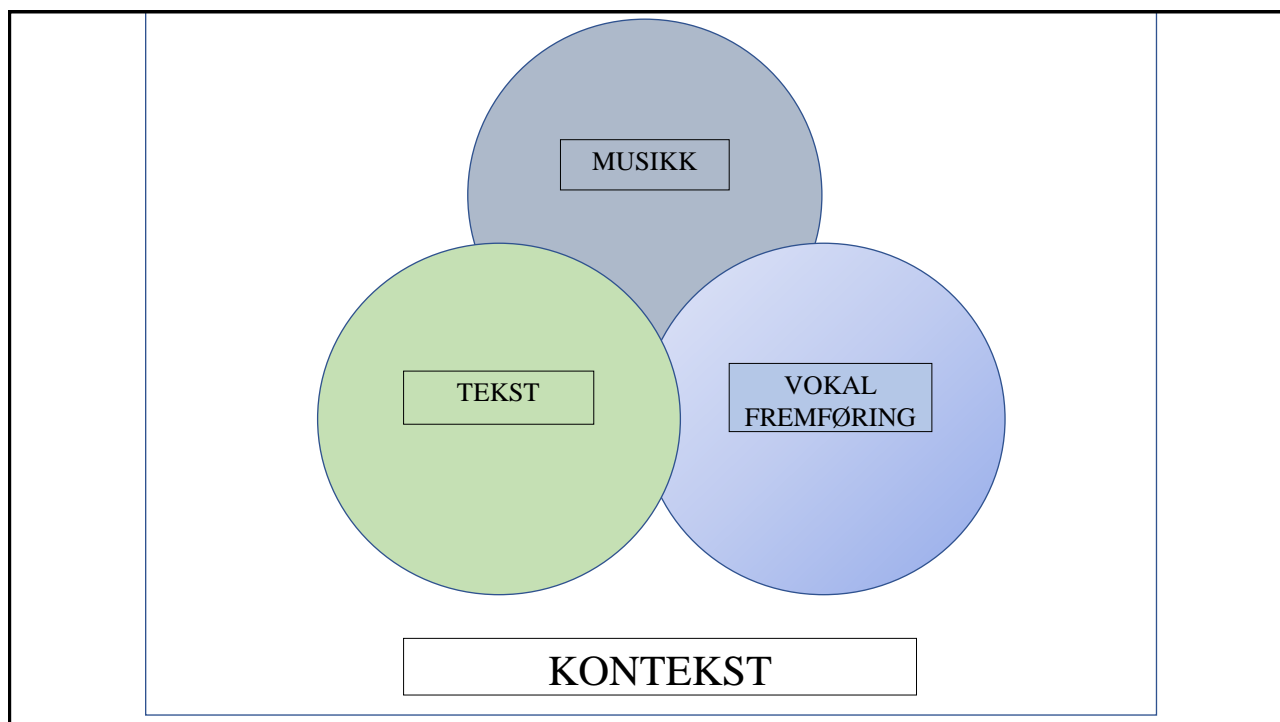

11

Sangteksten kan ikke (uten meningsstap) isoleres fra vokal fremføring, melodi og musikalsk akkompagnement.

Arbeid med *sangen* – men med hovedvekt på teksten.

12

13

Sanglyrikkens skriftlige element:

Den blir som oftest nedskrevet mens den utarbeides;
og den må transkriberes for å kunne utforskes.

14

Forskning på sanglyrikk

15

16

17

NTNU / UiA

18

19

Alle bøkene kan lastes ned gratis eller bestilles i papirutgave hos forlaget
Scandinavian Academic Press:

<https://scandinavianacademicpress.no/>

20

Anbefalte artikler

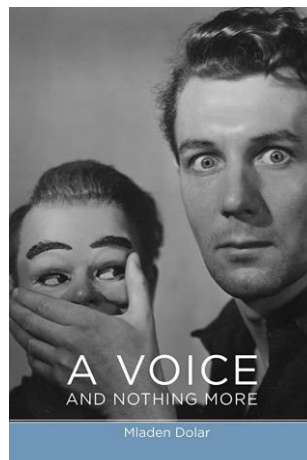
- Siv Gøril Brandtzæg og Karin Strand: «Dommedag og skøyteløp. Skillingstrykk som kulturarv og studieobjekt», i *Skillingsvisene i Norge 1550-1950*.
- Even Igland Diesen, Bjarne Markussen og Kjell Andreas Oddekalv: «Introduksjon: Kva er rap og flow?», i *Flytsoner*.
- Bjarne Markussen: «Vers, refreng, bro. Formledd og sangstrukturer i pop og rock», i *Sanglyrikk*.
- Gisle Selnes: «Falske profeter? Om stemme og maske i sanglyrikken – med særlig henblikk på Bob Dylan», i *Sanglyrikk*.
- Erling Aadland: «Henvender sanglyrikk seg til lesere og lyttere?», i *Sanglyrikk*.
- Stéphane Aubinet: «Bruken av ord og stavelser i samisk joik», i *Sanglyrikk*.

Alle bøkene kan lastes ned gratis eller bestilles i papirutgave hos forlaget:

Sanglyrikkens egenart

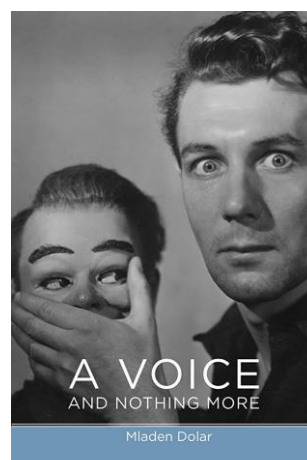
Stemmens paradoks – betydningsløs og meningsfull

(“The Great Gig in the Sky”, 1:00)

23

“Ved å ikke bety noe, synes [stemmen] å bety mer enn bare ord, den blir bærer av en slags uutgrunnelig mening som antakelig går tapt med språket. Den synes på den ene siden å fastholde forbindelse med naturen – det tapte paradises natur – og på den andre siden å overskride språket, de kulturelle og symbolske barrierene, i motsatt retning, som om den ga løfter om en oppstigning mot det hellige, et løft over det empiriske, det medierte, de begrensede menneskelige bekymringer.”

24

«den smektende fløyten og den klingende
khitaraen blandet seg med
klapringen av kastanjetter, og de unge
pikene sang med klar
røst en hellig sang, det vidunderlige
ekkoet av koret steg til himmel»

Sapfo: Fragment 44 (Jarvoll), 600-t f.Kr.

25

«Særlig bemerkelsesverdig er dette at én og samme stemme fortsetter med å fører tonen, mens et utall av stemmer leker seg omkring den på fantastisk vis, jubler og smykker den med de deiligste triller og fører den frem som et slags guddommelig kor, slik at de som i det hele tatt lar seg bevege det aller minste, ikke kan tenke seg noe mer mirakuløst i denne verden. Men de som ikke lar seg bevege, de er virkelig umusikalske og fortjener å lytte til en viss møkkapoet [Simon Lemnius] eller til den musikken grisene lager.»

Martin Luther: Forord til Georg Rhaus *Symphoniae iucundae* [Skjønne symfonier], 1538.

26

«Stemmen fascinerer. Vi lar oss forføre av dens rytme og resonans, og av dens billed- og betydningsskapende evner, som er avledet av språket. Samtidig har stemmen en fremmedartet, uhyggelig side. I én forstand er stemmen et fremmedlegeme som har tatt bolig i oss, en umenneskelig klang som vi verken kan slippe unna eller kontrollere fullt ut.»

Gisle Selnes, «Falske profeter?» s. 49.

27

Den syngende stemmen har et uttrykksregister som strekker seg langt ut over de språklige ytringene den formidler. Stemmen er forankret i sangerens kropp, og den sanses og gir resonans i tilhørernes kropp, med alt hva det innebærer av fantasier og vibrasjoner.

«Even without a text, the addition of voice to a melody activates a set of human relationships that an instrumental performance can only signify.»

(Lawrence Kramer, *Musical Meaning*, s. 54)

28

Ordene «lades» av stemmen, men også av andre faktorer, som:

- melodi (tonespenn, skala)
- harmonisering (akkorder)
- rytme (pulsslag, takt)
- tempo (bpm)
- instrumentering

Vi trenger ikke være musikkforskere for å si noe om dette. Stol på egne inntrykk og opplevelser.

Hvilken *stemning* skaper musikken, hvilke *assosiasjoner* gir den?

LA OSS SAMMENLIGNE.

29

«From Me To You»: Beatles

If there's anything that you want
If there's anything I can do
Just call on me and I'll send it along
With love, from me to you

I've got everything that you want
Like a heart that's oh so true
Just call on me and I'll send it along
With love, from me to you

I've got arms that long to hold you
And keep you by my side
I've got lips that long to kiss you
And keep you satisfied, oooh

[...]

- Stemme
- Instrumentering
- Rytme (3- eller 4-takt?)
- Tempo (bpm)
- Stemning, assosiasjoner

30

«From Me To You»: Ane Brun

If there's anything that you want
 If there's anything I can do
 Just call on me and I'll send it along
 With love, from me to you

I've got everything that you want
 Like a heart that's oh so true
 Just call on me and I'll send it along
 With love, from me to you

I've got arms that long to hold you
 And keep you by my side
 I've got lips that long to kiss you
 And keep you satisfie-eeeeed

[...]

- Stemme
- Instrumentering
- Rytme (3- eller 4-takt?)
- Tempo (bpm)
- Stemning, assosiasjoner

31

Aasmund Olavsson Vinje: «Naar ikki lenger du elska kann» (1859)

Det fyrste du har at gjera Mann,
 det er at døy,
 naar ikki lenger du elska kann
 den fagre Møy.

For daa er det ute med spræke Gut
 og Mannens Værd,
 for daa er Livet alt brunnit ut,
 det Oske er.

Og derfor stødt som det beste galt
 eit Hjartelag.
 Og derfor Mannen han elsker alt
 til Døydan-Dag.

Og liver Nokon, som ikke Liv
 af Kjærleik saug,
 daa gjeng han atter og sviv og driv
 som bleike Draug.

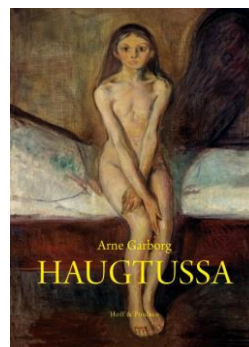
32

Arne Garborg: «Elsk» (fra *Haugtussa*)

Den galne Guten min Hug hev daara;
eg fanga sit som ein Fugl i Snøra;
den galne Guten, han gjeng so baus;
han veit at Fuglen vil aldri laus.

Aa gjev du batt meg med Bast og Bende;
aa gjev du batt meg so Bandi brende!
Aa gjev du drog meg so fast til deg,
at heile Verdi kom burt for meg!

[...]

33

Valkyrien Allstars: «Å gjev du batt meg»

Å gjev du batt meg med bast og bende.
Å gjev du batt meg så bandet brende.
Å gjev du drog meg så fast til deg
at heile verdi kom bort for meg.

Å va det venleikjen, va de målet?
Hell augnedjupe, hell vilje-stålet?
De e dult for meg ko det va som drog.
Å men noko va det, og de va nog.

34

Stemme kvaliteter

Belting (roplignende, svært lydsterk)

Twang (skarp, nasal, metallaktig, «ertelyd» – sunnmørsk, sørstatsamerikansk)

Legit («legitimate» – klassisk stilideal, ikke vaudeville- eller revysang – «opera light», operetter, musikal)

Vibrato (pop-vibrato: manipulering av lufttrykket; naturlig vibrato: skjoldbrusken vippes fremover)

Knirk/creak (uregelmessig vibrasjonsmønster i stemmebåndene)

Dist («distortion», forvrengning: meget høyt lufttrykk, høy tunge, innsmalning av ressonansrommene)

Growl (brølete sound: mye aktivitet i de falske stemmebåndene)

Joik (resitasjonsaktig, 'bak' i strupen, gjentakelse og variasjon over korte formler, konnotasjonsspråk)

35

Fremføringsstiler

Episk (sangeren 'beretter' om personer og begivenheter)

Dramatisk (sangeren 'lever seg inn i' personene og begivenhetene)

Gestisk (holdning, positur, armbevegelser, kroppsspråk, etc.)

Teatralisk (iscenesettelse: bevegelse, kostymer, scenografi, etc.)

Mellomsnakk (prat mellom sangene, skaper nærhet til publikum)

Publikums-involvering (henvendelse, sing-along, etc.)

36

Rim

Rim viktigere i sang- enn i skiftlyrikk (i fravær av synlige verslinjer)

- Markerer ofte slutten på en språklig/melodisk frase (fungerer som 'linjeskift')
- Hjelper oss til å huske teksten (mnemoteknikk)
- Knytter ord/fraser sammen og skaper mening (semantikk)
- Gjør språket kunstferdig (estetikk)
- Ting som ikke rimer på papiret, kan rime muntlig
- 'Urene' rim vanlig (*slant rhymes*); assonans og alliterasjon utbredt
- Flerstavelsesrim ikke uvanlig (marihuana / Mo i Rana)

37

But don't change a **hair for me**,
 Not if you **care for me**.
 Stay, little **valentine, stay**.
 Each day is **Valentines day**.

(Rodgers & Hart, "My Funny Valentine")

38

Rytme

Den språklige rytmen underlegges den musikalske rytmen, oftest 3- eller 4-takt.
(Unntak: Pink Floyds «Money»; Frank Zappas «Water Melon in Easter Hay»)

- Samspillet mellom musikalsk rytme (beat) og språklig rytme kan skape kompleks rytmikk.
- Dette utnyttes særlig i rappens *flow* (f. eks. SuparDejens «rapuS»).

39

Jeg ka' fornemme rim, ikk' fornemme rim som enderim, så jeg vil vende rim og ende rim i flere stavelser. tæmme rim det slemme svin med fler' begavelser.

Supar Dizej Supar Dizej Supar Dizej Supar Dizej Supar Dizej Supar
 - U - - U - - U - - U - - U - - U - - U - - U - - U - - U - - U -
 - U - - U - - U - - U - - U - - U - - U - - U - - U - - U - - U -

40

Bildespråk/talehandlinger

- Metaforer og besjelinger finner vi selvsagt også i sanglyrikken (Preus: «Det snør – himmelsk korrekturlakk over feilstavet sommer»).
- Men generelt er den nok mer billedfattig enn skriftlyrikken.
- Sanglyrikken er mindre «poetisk» og mer «dramatisk».
- Ligner *den dramatiske monologen*.
- Sangeren ikler seg en rolle: lovpriser og kritiserer; lider og bejaer; reflekterer og bekjenner.
- Sanglyrikk: En iscenesettelse av situasjoner og talehandlinger. Den viser oss hva vi *gjør* med språket. Heri ligger mye av dens dikteriske rikdom.

41

Talehandlinger

- *Berolige* («Hush, little baby, don't you cry», trad.)
- *Bekjenne* («I did it my way», Frank Sinatra)
- *Beslutte* («Gonna change my way of thinking», Bob Dylan)
- *Belære* («It don't take too much high IQs to see what you're doing to me», Aretha Franklin)
- *Spørre* («Who by fire, who by water?», Leonard Cohen)
- *Reflektere* («I've looked at life from both sides now», Joni Mitchell)
- *Karakterisere* («Time, he's waiting in the wings / He speaks of senseless things / His trick is you and me, boy», David Bowie)

42

- **Skildre** («Nighthawks at the diner, Emma's 49er / There's a rendezvous of strangers around the coffee urn tonight», Tom Waits)
- **Minnes** («Yesterday, all my troubles seemed so far away», Paul McCartney)
- **Fantasere** («The band in Heaven play my favorite song / Play it once again, play it all night long», Talking Heads)
- **Trøste** («Don't give up / You're not beaten yet», Peter Gabriel & Kate Bush)
- **Advare** («If you're looking for trouble / You've come to the right place», Elvis Presley)
- **Uttrykke og tolke følelser** («You make me feel like a natural woman», Carole King)

Sanglyrikken *viser frem* talehandlingene – “how to do things with words” (Austin).

43

Lag på lag med stemmer: «Ziggy Stardust»

- Den biografiske forfatteren: David Jones
- Den artistiske *persona*: David Bowie
- Rollefigur: Ziggy Stardust
- Karakteren som fører ordet i sangen (lederen i Ziggys band)
- Artistens stemme (f.eks. Bauhaus coverer «Ziggy Stardust»)

44

De ustabile pronomenene

Jeg?

Du?

De?

Dette kan varierer fra sang til sang, og også innen samme sang.

Når referansen er usikker, slår hermeneutisk fordommer inn.

Jeget forveksles ofte med artisten selv.

En kilde til misforståelser.

Dette må drøftes nøye og sobert:

- Hvem fører ordet i sangen?
- Hvem henvender seg til hvem?
- Hvem omtales?
- Hvem peker pronomenene tilbake på?

45

Christ, you know it ain't easy
 You know how hard it can be
 The way things are going
 They're going to crucify me

(John Lennon: "The Ballad of John and Yoko")

46

Tom Hugo: «Fade Out»
(Tekst: Alexander Nyborg Olsson)

They will teach you how to be a girl
About Jesus and how sinners burn
They own half your lovin' [fucking] city
Wanna fade out, I just fade out

Fade out now, fade out now

They tell lies about the "Nordic race"
It's just politics to kill all gays
When free speech is cutting of my head
Wanna fade out, I just fade out

Fade out now, fade out now

Tell me: Who needs police
That let nazis walk our streets
I'm so angry I can't sleep
I'm so angry but I fade out

Fade out now, fade out again

Fade out again, fade out again

Fade out again